

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

FOREIGN EXPERIENCE IN COMBATING ORGANIZED CRIME

Спринцев П.С., д.ю.н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін

*Навчально-науковий інститут права та соціального менеджменту**Донецького державного університету внутрішніх справ*

ORCID ID: 0000-0002-9790-9565

Бардачов В.В., к.ю.н.,

завідувач відділення організації заочного навчання, заступник директора

*Інститут післядипломної освіти та заочного навчання**Донецького державного університету внутрішніх справ, капітан поліції*

ORCID ID: 0000-0002-1834-5483

Стаття присвячена ґрунтовному аналізу міжнародного досвіду у сфері протидії організованій злочинності, зосереджуючись на викликах, які загострилися через російсько-українську війну. Автор акцентує увагу на тому, що повернення до концепції «права сили» у міжнародних відносинах, руйнування глобальної системи безпеки, наростаючі транснаціональні загрози та мобільність злочинного світу створюють сприятливі умови для активізації діяльності організованих злочинних угруповань. Потреба в детальному дослідженні зарубіжних моделей боротьби з організованою злочинністю обґрунтована необхідністю адаптації ефективних механізмів до українських реалій як у період воєнного стану, так і під час поствоєнного відновлення. Підкреслено, що навіть на тлі трансформацій суспільно-політичних процесів організована злочинність в Україні і за кордоном продовжує адаптуватися, удосконалювати способи діяльності і активно інтегруватися в економічну, політичну та фінансову сфери. Розглянуто ключові аспекти міжнародного досвіду боротьби з організованою злочинністю в таких країнах, як США, Іспанія, Італія, Велика Британія та Польща. Особлива увага приділена американській багаторівневій моделі правоохоронної системи, яка базується на застосуванні Закону RICO, діяльності ФБР, прокуратури та спеціалізованих підрозділів під назвою «Ударні сили». Описано іспанську інтегровану систему протидії тероризму й організованій злочинності, яка функціонує на основі Центру з розвідки щодо боротьби з цими загрозами. Представлено італійський підхід, що характеризується застосуванням жорстких кримінально-правових інструментів, масштабними конфіскаціями майна мафіозних угруповань і високоефективним судовим переслідуванням. Британський досвід включає роботу Агентства боротьби з організованою злочинністю (SOCA) та спеціалізованих структур, орієнтованих на розслідування складних економічних злочинів. Польська модель охоплює діяльність Центрального слідчого бюро, прокуратури, військових і фінансових органів, а також координацію міжвідомчих спецпідрозділів. Стаття підкреслює важливість вивчення зарубіжних підходів до боротьби з організованою злочинністю для розробки рекомендацій щодо модернізації української системи безпеки. Це стосується оптимізації роботи правоохоронних органів, впровадження ефективних правових та інституційних механізмів, а також зміцнення аналітичної роботи й засобів оперативної та превентивної протидії. Результати дослідження є теоретичним і практичним фундаментом для вдосконалення національної кримінальної політики у період складних воєнних та поствоєнних змін.

Ключові слова: організована злочинність; міжнародний досвід; протидія злочинності; транснаціональна злочинність; правоохоронні органи; міжнародне співробітництво; кримінальна політика; національна безпека України; воєнний стан.

The article is devoted to a thorough analysis of international experience in the field of combating organized crime, focusing on the challenges that have been exacerbated by the Russian-Ukrainian war. The author emphasizes that the return to the concept of «the right of force» in international relations, the destruction of the global security system, growing transnational threats and the mobility of the criminal world create favorable conditions for the intensification of the activities of organized criminal groups. The need for a detailed study of foreign models of combating organized crime is justified by the need to adapt effective mechanisms to Ukrainian realities both during martial law and during post-war reconstruction. It is emphasized that even against the backdrop of transformations of socio-political processes, organized crime in Ukraine and abroad continues to adapt, improve its methods of activity and actively integrate into the economic, political and financial spheres. Key aspects of international experience in combating organized crime in countries such as the USA, Spain, Italy, the UK and Poland are examined. Particular attention is paid to the American multi-level model of the law enforcement system, which is based on the application of the RICO Act, the activities of the FBI, the prosecutor's office and specialized units called «Striking Forces». The Spanish integrated system for combating terrorism and organized crime, which operates on the basis of the Intelligence Center for combating these threats, is described. The Italian approach is presented, characterized by the use of tough criminal law instruments, large-scale confiscations of mafia groups' property and highly effective prosecution. The British experience includes the work of the Organized Crime Agency (SOCA) and specialized structures focused on investigating complex economic crimes. The Polish model covers the activities of the Central Bureau of Investigation, the prosecutor's office, military and financial bodies, as well as coordination of interdepartmental special units. The article emphasizes the importance of studying foreign approaches to combating organized crime in order to develop recommendations for the modernization of the Ukrainian security system. This concerns the optimization of the work of law enforcement agencies, the introduction of effective legal and institutional mechanisms, as well as the strengthening of analytical work and means of operational and preventive counteraction. The results of the study are a theoretical and practical foundation for improving national criminal policy in the period of complex military and post-war changes.

Key words: organized crime; international experience; combating crime; transnational crime; law enforcement agencies; international cooperation; criminal policy; national security of Ukraine; martial law.

Постановка проблеми. Війна, розпочата російською федерацією проти України, знаменує початок нової епохи стимульованих міжнародних конфліктів, загострюючи існуючі негативні фактори в глобальній системі безпеки та спричиняючи додаткові деструктивні тенденції, що порушують основи міжнародного права і світового порядку. У ситуації повернення до «права сили» в міжнародних відносинах у контексті глобалізації постає загроза краху міжнародної системи, розпад якої буде супроводжу-

ватися неконтрольованим зростанням ризиків та посиленням організованої злочинності [1; 2].

Як зазначає Ю.В. Луценко, зважаючи на те, що організована злочинність є наслідком складного комплексу причин, боротьба з нею може бути ефективною лише за умови створення необхідних передумов для формування цілісної системи заходів. Ці заходи включають економічні, соціальні, правові, організаційні та інші аспекти, спрямовані на блокування та нейтралізацію цих небезпечних

явищ сучасності. Особливе значення у цьому процесі має спеціалізована правоохоронна діяльність. Ключову роль повинна відігравати правоохоронна структура, здатна оперативним і результативно реагувати на виклики та загрози, що йдуть від організованої злочинності, зокрема й на міжнародному рівні [3, с. 61].

Нині особливої актуальності набуває організована злочинність (ОЗ), яка виступає як небезпечне соціально-економічне явище. У різних країнах світу ОЗ періодично то зменшує свою активність, то знову поширюється, постійно вдосконалюючи свої методи та механізми діяльності [4, с.32].

Отже, організована злочинність є історичним феноменом, трансформованим під реалії сучасної держави та суспільства. Зміна менталітету, покращення політико-економічної ситуації (до введення особливого правового режиму воєнного стану) так і не призвели до якісної зміни кримінологічної ситуації в частині організованої злочинності, а лише мали наслідком її трансформацію та інтеграцію в інші суспільні відносини [5, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження міжнародного досвіду у протидії організованій злочинності є надзвичайно важливим через необхідність пошуку ефективних, перевірених на практиці моделей, які успішно працюють у провідних демократичних країнах. У світлі євроінтеграційного руху України, посилення міжнародної взаємодії у сфері безпеки та збільшення транснаціональних загроз особливо актуальним стає аналіз механізмів, методів і інституційних підходів, що впроваджуються в країнах США, Іспанії, Італії, Польщі, Великій Британії та інших державах. Інтеграція найкращих світових практик сприяє вдосконаленню національної системи боротьби з організованою злочинністю, підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів і розвитку сучасної кримінальної політики, здатної адекватно реагувати на виклики сучасності. Зазначеною проблемою займалися: Джужа О.М., Назимко Є.С., Луценко Ю.В., Пономарьова Т.І., Семенишина-Фіголь Б.М., та інші вчені. Однак низка аспектів досліджуваної проблеми потребує додаткового опрацювання.

Метою статті є комплексний аналіз міжнародного досвіду протидії організованій злочинності, зокрема моделей, інституційних механізмів та правових інструментів, застосовуваних у США, Іспанії, Італії, Великій Британії та Польщі, а також визначення можливостей їх адаптації до українських умов з урахуванням сучасних викликів, спричинених воєнним станом та трансформацією кримінальної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронна система США є вкрай складною, оскільки включає як федеральні, так і місцеві структури. У країні функціонує понад сімдесят федеральних правоохоронних відомств, основним завданням яких є боротьба з організованою злочинністю. Серед них особливе значення мають декілька ключових органів, відповідальних за протидію таким злочинам: 1) Федеральне бюро розслідувань (ФБР); 2) прокуратура; 3) Велике журі, що складається з 23 присяжних та виконує роль органу досудового розслідування. Розгляд справи Великим журі може завершитися або припиненням провадження, або переданням її до суду із обвинувальним висновком [6, с. 142].

В рамках Програми боротьби з організованою злочинністю федеральний уряд США створив об'єднання під назвою «Ударні сили». Основною їхньою метою є виявлення груп, пов'язаних з організованою злочинністю, що здійснюється під загальним керівництвом Міністерства юстиції США та у тісній співпраці з правоохоронними органами штатів. До завдань «Ударних сил» входить також збір доказів щодо протиправної діяльності осіб, залучених до незаконного підприємництва. Правова основа їхньої роботи визначається нормами кримінально-процесуаль-

ного законодавства і спеціальними інструкціями, розробленими Міністерством юстиції США [7, с. 84].

У 1970 році Конгрес США прийняв Закон про організації, пов'язані з рекетом і корупцією (Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act). Його основною метою було боротьба з організованою злочинністю в США шляхом посилення правових положень щодо збору доказів, криміналізації нових видів злочинної діяльності, впровадження суворіших покарань та застосування інших юридичних інструментів для протидії нелегальній діяльності, пов'язаній із організованою злочинністю [6, с. 142].

Для ефективної боротьби з постійною загрозою, яку становить організована злочинність, ФБР тривалий час впроваджує та вдосконалює спеціалізовану програму протидії цьому явищу. Виявлення та запобігання діяльності як міжнародних, так і національних злочинних угруповань є однією з ключових сфер компетенції ФБР. Основна мета агентства полягає не лише в затриманні окремих осіб, а й у повному припиненні функціонування подібних структур. У своїй роботі ФБР активно використовує як вже зазначалось Закон RICO, що розширює кримінальну відповідальність за низку основних правопорушень на всіх учасників злочинних схем. Завдяки багатоглобальному підходу цей закон дозволяє не лише розслідувати окремі злочинні дії, а й виявляти та ліквідовувати цілі мережі організованої злочинності. Окрім того, ФБР застосовує багатогранну тактику боротьби із цим явищем, зосереджуючи зусилля на обмеженні доступу до незаконних фінансових ресурсів, недопущенні реалізації злочинних планів і запобіганні втягненню нових осіб у незаконну діяльність [8, с. 253–254].

Отже, слід зробити висновок, що згідно з чинним законодавством США, боротьба з організованою злочинністю покладена на правоохоронні органи всіх рівнів: федерального, штатного та місцевого. Однак основну роль у цьому напрямі виконує ФБР. Організаційна структура ФБР складається з Головного управління, розташованого у Вашингтоні, та 59 регіональних агентств і відділень. Ці регіональні представництва включають кілька місцевих офісів. Місцеві відділення, у свою чергу, формуються з одного або кількох агентів чи груп спеціальних агентів залежно від кількості населення на території обслуговування і обсягу розслідувань, які там проводяться [9, с.231].

Отже, можна зробити висновок, що запобігання організованій злочинності в США здійснюється на двох рівнях: загальному та спеціальному.

В Іспанії боротьба з організованою злочинністю тісно сплетена з протидією діяльності терористів та екстремістських угруповань. Завдання щодо протистояння цій загрозі розподіляються між правоохоронними органами, розвідувальними службами та спеціалізованими структурами країни. У 2014 році в Іспанії було створено Центр розвідки з протидії тероризму та організованій злочинності, який став ключовим органом у цій сфері. Він об'єднав функції Національного координаційного центру контртероризму та Розвідувального центру з протидії організованій злочинності, що дозволило досягти значних результатів. Це пояснюється тим, що особи, залучені до планування чи здійснення терористичних актів, часто причетні до організованої злочинної діяльності. Центр налічує понад дві тисячі співробітників і підпорядковується голові Державного секретаріату з питань безпеки Міністерства внутрішніх справ. Ключовими завданнями Центру є збір та стратегічний аналіз даних про тероризм, радикалізацію та організовану злочинність, регулярна оцінка загроз і розробка спеціальних стратегій для їх нейтралізації. Крім цього, Центр співпрацює з оперативними підрозділами Національної поліції та Національної гвардії для проведення спільних операцій, спрямованих на безпосереднє усунення кримінальних і терористичних загроз. Завдяки цим організаційним заходам вдалося зміцнити

інституційні основи боротьби зі злочинністю та тероризмом. Це дозволяє керівництву країни ефективніше використовувати аналітичні дані та приймати оперативні рішення, підвищуючи рівень національної безпеки [10].

В Італії питання боротьби з корупцією та організованою злочинністю курує Міністерство внутрішніх справ. Особливу активність у розв'язанні цих проблем демонструє поліція, особливо протягом останнього десятиліття. Як приклад можна навести численні конфіскації майна, проведені правоохоронними органами відповідно до судових рішень. Наприклад, на Сицилії конфісковано активи мафії на суму близько 300 мільйонів євро. Серед вилученого – акції різних підприємств, 60 гектарів землі та 220 будівель. Усе це було власністю мафіозного лідера із сицилійського міста Трапані Маттео Мессіна Денаро, офіційно оформленою на місцевого бізнесмена Джузеппе Гріголі. За останні роки італійська влада вилучила у мафії майже 10 тисяч об'єктів нерухомості. Конфісковані будівлі зазвичай передають у розпорядження громадських та державних організацій, які займаються соціальною допомогою малозабезпеченим сім'ям. Італійська судова система також вирізняється суворими вироками щодо членів злочинних угруповань, що підкреслює її рішучість у протидії організованій злочинності [11, с. 134].

У Великій Британії активно функціонує Служба по боротьбі з найбільш небезпечною організованою злочинністю (Serious Organised Crime Agency, SOCA). Основні напрямки її роботи включають підвищення рівня обізнаності населення щодо організованої злочинності, збільшення кількості конфіскаційних коштів, отриманих незаконним шляхом, та росту числа розкритих кримінальних справ. Окрім того, пріоритетом є створення загрози для діяльності організованих злочинних угруповань у Британії шляхом ефективного використання оперативних і слідчих заходів, а також впровадження новітніх методик боротьби з цим явищем. Додатково, у Великій Британії діє Управління з боротьби з особливо небезпечними видами економічної злочинності, яке підзвітне генеральному прокуророві та парламенту. Це управління займається розслідуванням фінансових порушень із сумами понад 2 мільйони фунтів стерлінгів. Його ключовими завданнями є розробка методологій для розслідування складних економічних правопорушень, організація процесу збору та обміну кримінальною інформацією у сфері кредитно-фінансової діяльності, оптимальний розподіл і координація наявних ресурсів. Також до завдань входить пришвидшення процесу розслідування та проведення заходів кримінального судочинства, повторне розслідування у складних випадках, а також документування доказової бази перед передачею справи до суду [12, с. 65-66].

Досвід Республіки Польща також заслуговує на увагу як позитивний приклад. Основною державною структурою, що комплексно займається боротьбою з організованою злочинністю в країні, є поліція, а саме її Центральне слідче бюро. Ця правоохоронна установа спеціалізується на виявленні та запобіганні проявів організованої злочинної діяльності, зокрема контрабанди наркотиків і зброї, економічних злочинів, корупції та терористичної діяльності. До уповноважених органів Польщі з протидії організованій злочинності належать такі структурні підрозділи й установи: в системі Міністерства юстиції – Бюро з питань організованої злочинності Генеральної прокуратури та органи прокуратури загалом; у складі Міністерства внутрішніх справ і адміністрації – Центральне слідче бюро поліції та Прикордонна варта; від Міністерства національної оборони – Військова жандармерія, Служба військової контррозвідки та Служба військової розвідки; в системі Міністерства фінансів – Митна служба і Департамент фінансової розвідки. Окрім того, серед спеціальних служб зазначено незалежні структури, такі як Агентство внутрішньої безпеки, Агентство розвідки та Центральне

антикорупційне бюро. Бюро з питань організованої злочинності Генеральної прокуратури Польщі виступає спеціалізованим органом, який займається координацією діяльності у сфері боротьби з організованою злочинністю. У рамках роботи цього бюро функціонують регіональні відділи, сектори координації аналізу та інформатизації, міжнародного співробітництва та контролю над оперативною діяльністю слідчих органів. Військова жандармерія є окремою структурною одиницею в складі збройних сил Польщі, яка підпорядковується Міністру національної оборони. У межах своїх завдань жандармерія займається кримінальними справами, зокрема тими, що стосуються органів Міністерства національної оборони і пов'язані з організованою злочинністю. Контроль за діяльністю правоохоронних органів, які забезпечують безпеку та громадський порядок, здійснює Комісія з питань адміністрації та внутрішніх справ Сейму Польщі. Для інформаційно-аналітичної підтримки боротьби з організованою злочинністю в Польщі функціонують бази даних оперативної, аналітичної та статистичної інформації. Ці дані доступні для різних державних міністерств і відомств на підставі відповідних запитів [10].

О.М. Джу́жа доводить, що міжнародний досвід у протидії організованій злочинності свідчить, що активна державна політика може суттєво обмежити діяльність злочинних угруповань, зменшити їхню ефективність і, зрештою, сприяти їх витісненню за межі країни. До складових таких наступальних заходів, які значно ускладнюють функціонування мафіозних структур, належить: а) ухвалення дієвого законодавства, яке: перешкоджає отриманню прибутків незаконним шляхом; допомагає виявляти злочинців; спрощує процес доведення їхньої провини; унеможливує використання незаконно здобутих коштів; б) побудова розгалуженої системи контролюючих органів; в) перепрофілювання пріоритетів господарської діяльності в різних сферах (зокрема приватизації, ліцензування, квотування, оподаткування тощо); г) створення ідеологічних засад, які виключають співпрацю з кримінальними та напівкримінальними групами [13, с. 17].

Висновок. Підсумовуючи викладене, варто підкреслити, що міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю демонструє високі результати за умови інтегрованого підходу, міжвідомчої координації, розвитку аналітичного потенціалу та функціонування спеціалізованих правоохоронних структур. Досвід таких країн, як США, Іспанія, Італія, Велика Британія та Польща, показує, що сучасна стратегія протидії організованій злочинності базується на міцній законодавчій основі, діяльності спеціалізованих органів, чіткій координації між урядовими рівнями й застосуванні інноваційних підходів до розслідувань і запобігання правопорушенням. Однією з ключових характеристик ефективних міжнародних механізмів є фокус не лише на розкритті окремих злочинів, а й на розгортанні системної боротьби проти кримінальних мереж, їхніх фінансових потоків і ресурсної бази. Ці результати досягаються завдяки запровадженню спеціального законодавства (наприклад, закону RICO у США), створенню міжвідомчих центрів аналітики та координації (Іспанія), активному застосуванню механізмів конфіскації майна (Італія) і розвитку спеціалізованих органів для розслідування складних економічних та транснаціональних злочинів (Велика Британія, Польща). Україні, яка проходить через процес трансформації системи безпеки в умовах воєнного стану й посилення транснаціональних загроз, необхідно приділити особливу увагу впровадженню найуспішніших правових та інституційних моделей. Адаптація цих методів дозволить підвищити ефективність національної протидії організованій злочинності, зміцнити спроможність правоохоронної системи, створити умови для превентивного реагування на кримінальні виклики та підвищити стійкість держави перед злочинними загрозами. Отже, міжнародний досвід

є цінним ресурсом для вдосконалення кримінальної політики України. Його раціональне і комплексне використання сприятиме створенню цілісної, адаптивної та ефективної

системи боротьби з організованою злочинністю, здатної відповідати актуальним викликам сучасності та забезпечувати високий рівень національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Стратегію національної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>.
2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-zatverdiz-strategiyu-nacionalnoyi-bezpek-63577>.
3. Луценко Ю.В. Протидія злочинності у світлі міжнародного правопорядку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73). № 5. 2023. С.60-64.
4. Андросович Любов Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері фінансів та можливості його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. №2 (30). 2022. С. 31–37.
5. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І., Семенишина-Фіголь Б.М. Організована злочинність як феномен кримінології постмодерну. *Правова позиція*. № 1 (38). 2023. С. 190-194.
6. Верченко Л.С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності. *Право і суспільство*. №5. 2009. С. 141–147.
7. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. № 1. 2003. С. 81–87.
8. Морозова Я.О. Особливості міжнародного співробітництва у процесі протидії організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/01_12_2017/pdf/79.pdf.
9. Соловей В.В. Міжнародна практика та зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 78: частина 2. 2023. С. 228–233.
10. Маркеева О., Розвадовський Б. Європейський досвід організації інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю. URL: <https://opk.com.ua/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%96%D0%BD%D1%81/>
11. Луценко Ю.В. Національний та зарубіжний досвід боротьби з корупцією та організованою злочинністю: сучасний контекст. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 35 (74) № 3. 2024. С. 132-139.
12. Мельниченко А.М. Досвід Великобританії щодо протидії організованій злочинності та можливості його використання в українських реаліях. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності*. Харків, 2020. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/download/melnichenko/pdf/824.
13. Джужа О.М. Досвід зарубіжних країн у наступальній стратегії боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С.13-21.